

# בִּצְלֵם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

مركز المعلومات الإسرائيلي لحقوق الإنسان في الأراضي المحتلة

BTSELEM - The Israeli Information Center for  
Human Rights in the Occupied Territories

דף מידע ינואר 1992



הגבלות על זכות  
ההפגנה והמחאה  
בשטחים

רחוב קרן היסוד 18, ירושלים 92149  
טלפון 617274, 02/617271, פקסי 02/617946  
شارع كيرن ميسور 18 القدس 92149  
טלפון 617274 / 02/617271  
18 Keren Hayesod st. Jerusalem 92149  
Tel. 02/617271, 617274, Fax. 02/617946



# בצלם

דף מידע ינואר 1992

## הגבלות על זכות ההפגנה והמחאה בשטחים

**בצלם**, מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים, הוקם בפברואר 1989 על-ידי גוף רחב של משפטנים, אנשי רוח, עיתונאים וחברי כנסת. **בצלם** שם לו למטרה לתעד ולהביא לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב את הפרות זכויות האדם בשטחים. נתוני **בצלם** מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות ישראליים רשמיים, עיתונות ונתוני מקורות פלסטיניים, במיוחד ארגוני זכויות האדם PHARIC ואל-חאק.

תחקיר וכתביבה: יזהר באר

עריכה גראפית: יעל בוברמן

בשער: הפגנת שלום של פלסטינים ברמאללה במהלך ועידת מדריד, נובמבר 1991. (צילום: ירון קמינסקי)

תודה לרני טלמור, שרון רובק ולבאסס עיר אשר סייעו בהכנת הדו"ח.

ISSN 0792-4003

הזכות להפגין היא מייסודות חופש הביטוי והיא כלולה בעקרונות הבסיסיים של זכויות האדם. בסעיף 19 של ההכרזה העולמית בדבר זכויות האדם נאמר: "כל אדם זכאי לחירות הדעה והביטוי, לרבות החירות להחזיק בדעות ללא כל הפרעה, ולבקש ידיעות ודעות, ולקבלן בכל הדרכים וללא סייגי גבולות". סעיף 20 בהכרזה קובע כי "כל אדם זכאי לחירות ההתאספות וההתארגנות בדרכי שלום". הזכות להפגין מעוגנת גם בחוקה הירדנית. על-פי סעיף 164 (1) לחוק העונשין הירדני, התקבלות תהא אסורה אך ורק אם יש בה משום ביצוע עבירה או חשש כלשהו להפרת שלום הציבור וביטחונו. המשפט הבין-לאומי מתיר למימשל צבאי בשטח כבוש להטיל הגבלות על חופש הביטוי, בכלל, ועל הזכות להפגין ולהתקהל, בפרט. עם זאת, קבעו כמה פסקי-דין של בג"צ כי עקרון חופש הביטוי הוא ערך בר-הגנה גם בשטח כבוש וכי על הרשות המבקשת להגביל זכות זו להראות כי קיימים נימוקים מיוחדים המצדיקים סטייה מעקרון זה.<sup>1</sup> נשיא בית-המשפט העליון, מאיר שמגר, קבע בבג"צ ברזילי את מובנו המהותי של שלטון החוק: "צריך להיות לו ביטוי מוחשי יום-יומי, בעצם קיומם של הסדרים נורמטיביים מחייבים, והפעלתם הלכה למעשה כלפי כולי עלמא, והגשמת חירויות יסוד, בהקפדה על השיוויון וביצירת אווירה כללית של אימון וביטחון".<sup>2</sup> עם זאת, באמצעות כללי המשפט הנהוגים בגדה המערבית וברצועת עזה, מטיל המימשל הישראלי על הפלסטינים תושבי השטחים

ועל ישראלים המזוהים כמתנגדים למדיניות ההתנחלות, הגבלות חמורות בתחום חופש הביטוי ובכלל זה על הזכות להפגין. מנגד, מגלה המימשל הישראלי, לעתים קרובות, פתיחות יתרה בתחום זה, כלפי ישראלים המתגוררים בשטחים, באופן המדגיש את האפלייה בין מגזרי האוכלוסין.

המסגרת המשפטית העיקרית בה עושה ישראל שימוש כדי להגביל את זכות ההפגנה מבוססת על הצו בדבר איסור פעולות הסתה ותעמולה עויינת (איזור הגדה המערבית) (מס' 101) תשכ"ז-1967, הקובע (סעיף 3) כי: "אין לקיים תהלוכה או אסיפה אלא על-פי רישיון מאת מפקד צבאיי" (צו דומה הוצא ברצועת עזה). בידי צה"ל סמכויות נוספות שמימשן מאפשר להגביל את הזכות להפגין או להביע מחאה באופן חוקי, בכלל זה הסמכות להכריז על איזור כעל שטח צבאי סגור.<sup>3</sup> תחיקת הביטחון הנהוגה בשטחים קובעת כי עשיית מעשה הפוגע או העלול לפגוע בשלום הציבור או בסדר הציבורי היא עבירה שעונשה עד חמש שנות מאסר. גם הפגנה שאינה טעונה רישיון אך קיומה נחשב כעלול לפגוע בסדר הציבורי, עשויה להחשב כעבירה. תוך שימוש במכלול הצווים והתקנות מטיל הצבא הגבלות קשות על קיום הפגנות ועל הזכות להביע עמדות פוליטיות באמצעים לא אלימים. התחיקה הצבאית אינה אוסרת, אמנם, קיום משמרות מחאה סטטיות, אך בפועל מטיל צה"ל הגבלות גם בתחום זה.

1. בג"צ 619/78, אל טליעה ואח' נגד שר הביטחון ובג"צ 236/82, איגוד עיתונאי החוץ נגד ממשלת ישראל.  
 2. בג"צ 428/86, ברזילי נגד ממשלת ישראל.  
 3. על-פי תקנה 125 לתקנות ההגנה (שעת חירום) 1945 וסעיף 90 לצו בדבר הוראות ביטחון (יהודה ושומרון) (מס' 378), תשי"ל-1970.

# הפגנות פלסטינים בשטחים

## א. המצב החוקי

להפגין גם אינה מקנה לפי שום מערכת חוקית זכות להסיג גבול, למשל. כדי להגן על אינטרסים וזכויות נוספות פיתחו המשטרים הדמוקרטיים מנגנוני מניעה מוקדמת וענישה מאוחרת המחייבים, במצבים מסוימים, לקבל אישור מוקדם של המשטרה לביצוע הפגנה (במקרה הראשון), ומאפשרים להעניש את מי שביצעו פעולה אסורה (במקרה השני). בתוך ישראל מחייב החוק אישור משטרתי מוקדם רק להפגנות מסוג מסוים: "תהלוכות", כאשר מספר המשתתפים בהן הוא 50 איש או יותר "המהלכים יחד", או המתקבלים להלך יחד" תחת לכיפת השמים או במקרים שמדובר ב"אסיפות" של 50 איש או יותר, "שהתקהלו כדי לשמוע נאום או הרצאה על נושא בעל עניין מדיני או כדי לדון בנושא כזה", המתקיימות אף הן תחת כיפת השמים. אסיפות באולמות סגורים בישראל אינן מצריכות כלל אישור מוקדם מן המשטרה. כך גם תהלוכות תחת כיפת השמים שמספר המשתתפים בהן פחות מחמישים, אינן מצריכות אישור מוקדם.<sup>8</sup> צו מס' 101 בשטחים מגדיר "תהלוכה" כ"עשרה איש או יותר המהלכים יחד או המתקהלים כדי ללכת יחד ממקום למקום, למטרה מדינית או לעניין היכול להתפרש כמדיני, בין שהם זזים ממש ובין שאנשים אלה הסתדרו בסך ובין שלא הסתדרו בסך".

על-פי התשתית המשפטית הנהוגה בשטחים כל אדם המארגן תהלוכה או אסיפה ללא רישיון, קורא או מסית לקיימן או מעודד אותן או נוטל בהן חלק בצורה כלשהי צפוי לעונש של עשר שנות מאסר. ההגדרות הגורפות נותנות בידי המימשל הישראלי כלים המאפשרים לו תיאורטית לעצור אנשים בסלון ביתם בנימוק כי קיימו דיון בנושא "היכול להתפרש כמדיני" (בשטחים), להבדיל מישראל, גם "אסיפה" באולם סגור מחייבת הוצאת רישיון).

להלכה יכול כל פלסטיני תושב השטחים לפנות אל המפקד הצבאי באיזור ולבקש רישיון לקיים "תהלוכה" או "אסיפה" בהתאם לצו 101 בדבר "איסור פעולות הסתה ותעמולה עויינת". הסמכות הפורמאלית לאישור קיומן של אסיפות ותהלוכות נתונה בידי של אלוף הפיקוד. עם זאת, צה"ל אומר כי עד לאחרונה לא היו פניות של פלסטינים לצבא בניסיון לקבל רישיון לקיים אסיפה או תהלוכה.<sup>4</sup> שר הביטחון הקודם, יצחק רבין, אמר אמנם בעבר, כי אם יהיו פניות של פלסטינים לארגון פעולות לא אלימות, הוא ישקול אותן ברצינות, אך הוא הוסיף כי אינו מאמין שהפלסטינים יהיו מעוניינים לפנות בבקשה מעין זו.<sup>5</sup>

צה"ל אומר כי התחיקה קובעת שאין לאשר קיום אסיפות או תהלוכות אשר בהן מתקיימים אחד או יותר מהתנאים הבאים:

א. יש בהן הבעת תמיכה בארגון עויין. ב. יש בהן סממנים מסיתים. ג. יש בהן משום הפרה של הוראות הדין או תחיקת הביטחון.

עוד טוען צה"ל כי "בבואם לגבש עמדה בנוגע לבקשה לקיום כינוס או אסיפה, שוקלים כל הגורמים את הסיכון הצפוי לפגיעה בשלום הציבור, בסדר הציבורי ובביטחון האיזור כתוצאה מקיום האירוע".<sup>6</sup> באשר לפיזור תהלוכות או אסיפות שאינן מלוות באלימות, אך מתקיימות ללא רישיון, הרי ש"הדבר נתון לשיקוליהם של מפקדים בשטח ומונתה במידת הסיכון הצפויה, בין אם זה בהימשכן או בפיזור".<sup>7</sup>

יש לציין כי גם משטרים דמוקרטיים וליברליים מטילים הגבלות מסוימות על הזכות להפגין, כאשר זכות זו מתנגשת עם אינטרסים אחרים הראויים להגנה, כמו למשל, כאשר הפגנה מפריעה לתנועה או למנוחת תושבי האיזור בו היא מתקיימת. הזכות

4. מכתב מענף הסברה, דובר צה"ל לבצלם, 2.1.92.

5. "לילי גלילי, הארץ, 10.5.88.

6. שם.

7. מכתב של סא"ל רמי קידר, ראש ענף הסברה ביחידת דובר צה"ל לבצלם.

8. פקודת המשטרה (נוסח חדש).

בישראל, אסיפות סטטיות ללא נאומים שמתקיימות תחת כיפת השמים, אינן טעונות אישור משטרה, יהיה מספר המשתתפים בהן אשר יהיה והן מוגדרות כ"משמרת מחאה". כך, לדוגמה, מקיימת קבוצה (הקרויה "נשים בשחור"), המונה עשרות נשים המתנגדות להמשך הנוכחות הישראלית בשטחים, משמרת מחאה סטטית בכיכר צרפת בירושלים כבר למעלה משנתיים והיא אינה נזקקת לאישור משטרה. באותה מידה נכון הדבר לגבי מפגיני הנגד מ"כך" ו"מולדת" המקיימים לעתים קרובות משמרת מחאה נגדית מול קבוצת הנשים בשחור.<sup>9</sup>

### ב. השימוש בצווים לסגירת שטח למיניעת הפגנות פלסטינים

כפי שנראה להלן מטיל צה"ל הגבלות חמורות בשטחים גם על אירועים פוליטיים מחאתיים בלתי-אלימים, שאינם מוגדרים "אסיפה" או "תהלוכה" על-פי צו 101. אחת מדרכי הפעולה הנפוצות של הצבא בשטחים בבואו למנוע פעילות זו היא הוצאת צו צבאי לסגירת שטח (דרך פעולה זאת נוצלה פעם אחת במהלך האינתיפאדה גם במזרח ירושלים. בשנת 1989 הוציא אלוף פיקוד המרכז דאז, יצחק מרדכי, צו שהכריז על איזור מלון נשיונאל פאלאס בירושלים המזרחית כשטח צבאי סגור כדי למנוע מפייסל אל-חוסייני וחבריו לכנס מסיבת עיתונאים במלון בנושא מרי המיסים בבית סחור).

ב-6 לפברואר 1990 הגישה האגודה לזכויות האזרח בישראל עתירה לבג"צ בשם של ישראלי ופלסטיני תושב השטחים מקבוצת "רצים למען השלום", שצה"ל מנע מהם לרוץ עם חולצות נישאות כתובות תמיכה בשלום ברחובות בית-לחם, משיקולי ביטחון, באמצעות צו לסגירת שטח. נציג המדינה הודה בבית המשפט כי אמנם על-פי צו 101 פעילות הרצים (שמנו פחות מתשעה אנשים) אינה מוגדרת "תהלוכה", אולם "יכול ופעילותם תיאסר בהיותה פוגעת או עלולה לפגוע, בביטחון האיזור או בסדר הציבורי". בא כוח המדינה הוסיף כי "לאור אופיה של הפעילות, לרבות אופיה הפוליטי, לא מן הנמנע כי גורמים קיצוניים,

דרישה זו לאיזון בין שיקולי ביטחון לבין חופש הביטוי עלתה שוב בעתירות עקרוניות נוספות ונקבעה גם בפסק-דין עקרוני של בית המשפט העליון בבג"צ 236/82 של איגוד עיתונאי החוץ נגד שר הביטחון. הכרזה על שטח סגור נעשית בהסתמך על תקנה 125 לתקנות ההגנה (שעת חירום) 1945 ועל סמך סעיף 90 לצו בדבר הוראות ביטחון (יהודה ושומרון) (מס' 378), תשי"ל-1970. הצו בדבר הוראות ביטחון ותקנות ההגנה אינם קובעים מהם תחומי הסמכות לסגירת שטחים ומהם השיקולים אותם מוסמך צה"ל לשקול בהכריזו על שטח סגור. בבג"צ "רצים למען השלום" טענו העותרים כי הנורמות המסמיכות את הרשויות לסגור שטחים מתבססות על כללי המשפט הבין-לאומי הפומבי, כללי המשפט המינהלי הישראלי, הדין המקומי ותחיקת הביטחון. המשפט הבין-לאומי דורש להבטיח גם את צרכיה של האוכלוסייה האזרחית בשטח הכבוש, בנוסף להבטחת האינטרסים הלגיטימיים של הכובש. כללי המשפט המינהלי הישראלי מחייבים את הרשויות לקיים דרכי מינהל תקינות והוגנות ולפעול בהגיונות וסבירות ותוך שמירה מירבית על זכויות האזרח. "הסמכות לסגור שטח לא נועדה לעקוף דרישות חוקיות אחרות", טענו העותרים בבג"צ "רצים למען השלום". בית המשפט העליון סמך ידו, בסופו של דבר, על פשרה, לאחר שצה"ל מסר לעותרים כי אינו מתנגד עוד לקיום הריצה באיזור בית-לחם, אם אנשי הקבוצה יתאמו עימו את מועד הריצה ומסלולה.

9. על הזכות להפגין וסוגי ההגבלות עליה בישראל ראה עוד בחוברת **הזכות להפגין**, מאת דוד קרצימר, מפרסומי האגודה לזכויות האזרח, תשמ"ד-1984 וכן בהנחית היועץ המשפטי לממשלה מה-1.4.84.  
10. בג"צ 593/90, הלל ברדין ואחי נגד מפקד כוחות צה"ל ואחי.  
11. שם. גם בבג"צ 493/69/81, אבו עיטה ואחי נגד מפקד איזור יו"ש ואחי, פ"ד לו (197) בעמ' 229.  
12. מצוטט מתוך בג"צ 320/80, קוואסמה ואחי נגד שר המשפטים ואחי.



הפגנת שלום של פלסטינים ברמאללה במהלך ועידת מדריד, נובמבר 1991. צילום: ירון קמינסקי

## ג. "הפגנות השלום" לאחר ועידת מדריד

המציאות מלמדת כי בשנה החולפת, במיוחד מאז ועידת השלום במדריד, גילה המימשל הישראלי פתיחות יחסית, כשאיפשר לפלסטינים לקיים עשרות אסיפות עם וכנסי הסברה פוליטיים גלויים. היו מקרים בהם התקיימו אירועים פומביים שאורגנו בידי פלסטינים בשטחים ושנשאו אופי פוליטי מהסוג העונה להגדרה "אסיפה" או "תהלוכה" והם לא פוזרו בידי צה"ל, למרות שהתקיימו ללא רישיון, כמתחייב על-פי תחיקת הביטחון. במערכת הביטחון טוענים כי בעקבות ועידת מדריד התחיל טפטוף של פניות לקבל רישיון לקיים אסיפות פוליטיות במקומות סגורים מצד בעלי אולמות, מועדונים ובתי ספר שבהם נועדו להתקיים הכינוסים. בצה"ל הסבירו כי יש מגמה לאשר בקשות מסוג זה בגלל המגמה החיובית שהן מסמנות<sup>13</sup>

במזרח ירושלים, הכפופה לחוק הישראלי, התקיימו מאז סיום מלחמת המפרץ ועד לוועידת מדריד, עשרות כינוסים פוליטיים פומביים בבניין תיאטרון אל-חכואתי ובמקומות אחרים. עם זאת, בגלל המגבלות על חופש התנועה ובגלל ההכרח להצטייד באישורים מיוחדים כדי להיכנס לתחומי ישראל, רוב המשתתפים שנכחו בכינוסים אלה היו תושבי מזרח ירושלים. עד ועידת מדריד נגעו שלטונות הביטחון, בדרך כלל, קיומם של כינוסים דומים בגדה המערבית וברצועת עזה. בתקופת ועידת מדריד, ומיד לאחריה, התקיימו בשטחים כנסים פומביים והפגנות המוניות שבהן נשאו אלפי בני נוער ענפי זית, איתם קישטו כלי-רכב צבאיים או השליכום לעבר חיילים ישראלים כגילויי רצון טוב. אלפי פלסטינים תושבי עזה, רבים מהם ילדים, צעדו בהפגנה לא אלימה כשהם נושאים ענפי זית ושלטים עליהם נכתב בעברית: "בואו נעשה שלום" ו"כך לשלום". הם שרו שירי שלום, ו"אחדים

13. דברים שאמר אל"מ משה רוזנברג, היועץ המשפטי של הגדה המערבית לצוות בצלם, בפגישה שהתקיימה איתו בתאריך

מקרים נוספים מלמדים כי יחידות צה"ל לא תודרכו תמיד כיצד בדיוק עליהן לנהוג כלפי מפגיני השלום. ב-4.11.91 בשעות לפני הצהריים התקיימה בשכם הפגנה גדולה שמשתתפה נשאו דגלים של אש"ף, הניפו עלי זית והשמיעו סיסמאות תמיכה בתהליך השלום ובמשלחת הפלסטינית. סיור של צה"ל שהגיע למקום הורה למשתתפי ההפגנה להתפזר מיד וכך הם עשו. כעבור זמן קצר חידשו המפגינים את ההפגנה במקום אחר בעיר ושוב נתקלו בסיור של צה"ל שהפעם לא מנע את המשך קיום ההפגנה, שהתקיימה במשך כשעתיים ושבסיומה התפזרו המפגינים בשקט.<sup>18</sup>

לאחר ימים אחדים של חוסר בהירות בנוגע לעמדת השלטונות בנושא הפגנות השלום הודיע הרמטכ"ל, רב-אלוף אהוד ברק כי צה"ל לא יאפשר לקיים הפגנות הזדהות עם תהליך השלום. ברק הסביר: "הפגנות שמתחילות עם ענפי זית נהפכות במהרה להתפרעויות, ואנו מעדיפים לראות את הרחוב שקט. צה"ל לא יאפשר הפגנות ללא אישור".<sup>19</sup>

בכל זאת, התקיימו לאחר ועידת מדריד במקומות אחדים בגדה וברצועה אסיפות פוליטיות במקומות סגורים לתמיכה או להתנגדות למהלכי השלום ובדרך כלל לא התערב צה"ל לסכלן.<sup>20</sup>

מהם ניגשו לחיילים, מסרו להם ענפי זית ולחצו את ידיהם".<sup>14</sup> בתגובתו להפגנות השלום בתקופת ועידת מדריד גילה צה"ל חוסר עקביות. במקרים אחדים לא מנע הצבא את קיומן של ההפגנות והתהלכות ואילו במקרים אחרים פיזר אותן, לפעמים תוך כדי שימוש בגז מדמיע.<sup>15</sup> וירי באוויר ואף עצר ונקט צעדים משפטיים נגד חשודים בהשתתפות בהפגנות.

אחד הפלסטינים שנעצרו בחשד בהשתתפות בהפגנה בלתי-חוקית היה עאדל אבו נעמה, תושב יריחו.<sup>16</sup> ב-10.11.91 הועמדו לדין בבית המשפט הצבאי בשכם שלושה פלסטינים: איאד קנאדילו, עאמר חיליף ולוטפי רמדאן, בחשד להשתתפות בתהלכות לא חוקית שהתקיימה לאחר ועידת מדריד, כחלק מהפגנות השלום. בבית-המשפט טען סניגורם עו"ד נאאל אל-חווח כי לא רק שההפגנה היתה בלתי-אלימה, אלא שהנאשמים אף לחצו במהלכה את ידיהם של חיילים ישראלים. שלושת הנאשמים, שלגבי כולם זאת היתה הפעם הראשונה שהובאו לדין בפני בית משפט צבאי, הצהירו גם כי הם תומכים בהסכם שלום וחלוקת הארץ בין העמים. שופט בית-המשפט, רס"ן יוסף לוי, קיבל את הטענה כי השתתפו בהפגנת שלום בלתי-אלימה, אך הרשיעם באשמת השתתפות בהפגנה בלתי-חוקית וגזר עליהם עונשי מאסר קצרים וקנס כספי.<sup>17</sup>

14. דוד רגב ורוני שקד, **ידיעות אחרונות**, 30.10.91.

15. עווד ליפשיץ, **על המשמר**, 25.11.91.

16. ראה מסגרת: עדות של עאדל אבו נעמה **לבצלם**.

17. תיק מס' 8648/91 בבית-המשפט הצבאי בשכם.

18. יוסי טורפשטיין, **הארץ**, 5.11.91.

19. סביב הנחייה זו של הרמטכ"ל, כך טענה העיתונות, התעוררה מחלוקת במשרד הביטחון, וגורמים ביטחוניים וצבאיים השמיעו תמיכה על ההחלטה ומשמעויותיה: "ההנחייה לאסור את ההפגנות מביאה למצב, שבו צה"ל מצד אחד וארגון החמאס מצד שני, מנסים למנוע מתושבי השטחים להזדהות עם תהליך השלום" - אבי בניהו, **על המשמר**, 8.11.91.

20. יוסי טורפשטיין ואיתן רבין, **הארץ**, 3.11.91.



# הפגנות של ישראלים המתנגדים למדיניות המשלה וההתנחלויות בשטחים

בעקבות פעילות הפגנתית של ישראלים נגד מדיניות המשלה בשטחים. ב-4.3.89 הוכשלו מפגשי שלום של תנועת שלום עכשיו עם פלסטינים בכמה יישובים בגדה. צה"ל מנע מכ-2,000 פעילי התנועה להיכנס ליישובים רמאללה, פרעה ובית אומר. איתן הבר, יועצו לתקשורת של שר הביטחון דאז, נימק את העילה הרשמית לאיסור לקיים את המפגשים בסירוב התנועה לבקש רישיון פורמאלי לקיום המבצע.<sup>23</sup> ב-7.10.89 מנע צה"ל ממאות פעילי שלום עכשיו להגיע למפגש עם פלסטינים בטול-כרם באמצעות הכרזה על האיזור כשטח צבאי סגור. בספטמבר 1991 ביטל צה"ל, כנראה בלחץ המתנחלים, אישור שנתן קודם לכן לשלום עכשיו לקיים סיור מחאה בחברון נגד הרחבת ההתנחלויות. צה"ל הסביר את הביטול בכרוז פלסטיני, שקרא לתושבי חברון לפגוע במתנחלים. שלום עכשיו, באמצעות האגודה לזכויות האזרח, עתרה לבג"צ נגד ביטול הסיור המתוכנן. בעתירה נטען כי סיור במתכונת דומה התקיים קודם לכן על-ידי חברי "תנועת החרות" מצרפת וכי המתנחלים התכוונו לקיים זמן מה אחר-כך אירוע פומבי נוסף שכולל עלייה המונית לרגל למערת המכפלה בהשתתפות רבנים ומנהיגים פוליטיים מכל רחבי הארץ.<sup>24</sup> בעתירה נטען כי "לא אחת, נתקלת פעילות העותרת בשטחים בהתנגדות של המפקדים הצבאיים ומערכת הביטחון. התנגדות זו התבטאה הן בתשובות שליליות לבקשות שהוגשו לאישור הפגנות, והן בסגירת שטחים בפני פעילי התנועה, כאשר הגיעו לקיים פעילות מחאה אשר אינה טעונה היתר מוקדם. בד בבד עם הערמת קשיים על פעולותיה של העותרת בשטחים, איפשרה מערכת הביטחון פעילות פוליטית והפגנתית באיזור על-ידי בעלי דעות המנוגדות לאלה של העותרת".

בניתוח המסגרת המשפטית של חופש הביטוי בשטחים טענו העותרים כי נוסחו של צו 101 מחייב

גם על ישראלים המתנגדים למדיניות המשלה וההתנחלויות בשטחים, המבקשים לקיים אירועי הפגנה ומחאה, מטילים השלטונות הגבלות קשות. הגבלות אלה מוטלות גם על מתכונות, שאינן אסורות על-פי צו 101 בדבר איסור פעולות הסתה ותעמולה, כמו קיום משמרות מחאה שקטות. בשנת 1985 עתרה האגודה לזכויות האזרח לבג"צ בשםם של צירלי ביטון וסעדיה מרציאנו, שעמדו בראש עמותה של פעילי שכונות בשם "מאבק 85". חברי העמותה ביקשו לקיים משמרת מחאה לאורך מסלול הביקור המיועד של ראש המשלה בגדה, אך צה"ל סירב לאשר להם את קיום האירוע. בתצהיר התשובה לבג"צ אמר אלוף פיקוד המרכז דאז, אמנון שחק, כי "הזכויות המדיניות הבסיסיות, ובהן הזכות לבטא דעה פוליטית ולפעול להפצתה, למחות נגד דעה נוגדת ונגד מעשי השלטון ובהקשר זה: להפגין – שוב אינם כדבר מובן מאליו נתונים לאוכלוסייה הנתונה למימשלו של הצבא המחזיק. ודאי שאין הם נתונים לאוכלוסייה של המדינה המחזיקה, המבקשת להכנס אל תוך השטח המוחזק במטרה האחת למחות ולהפגין הפגנה מדינית".<sup>21</sup> האלוף שחק טען עוד, כי על דעת שר הביטחון הוציא הנחייה שלא להתיר הפגנות פוליטיות לכל גורם שהוא, וכי מדיניות זו מוחלת כשווה על הכול. זמן קצר אחר-כך התברר לעותרים ולצה"ל, כי תנועת "התחיה" עומדת לקיים את ועידתה הקרובה בגדה המערבית. בעקבות זאת חזרה בה המדינה מהאיסור הכולל להפגין בשטחים ופרסמה הודעה מתקנת לפיה בוטלו ההוראות אשר אסרו עקרונית על קיום אסיפות פוליטיות בשטחים. המדינה מסרה כי מעתה כל בקשה לקיים אסיפה מסוג זה תיבחן על-פי שיקולי ביטחון, סדר ציבורי ושלום הציבור.<sup>22</sup>

אבל גם אחרי הודעה זו המשיך צה"ל לנקוט במדיניות של איפה ואיפה. במהלך האינתיפאדה מנע צה"ל

21. אלוף פיקוד המרכז, אמנון שחק, בתצהיר תשובה לבג"צ 108/85, "מאבק 85" ואח' נגד שר הביטחון ואח'.

22. הודעה מטעם המשיכים, 9 באפריל 1986, בבג"צ 108/85, "מאבק 85" ואח' נגד שר הביטחון ואח'.

23. לילי גלילי, הארץ, 5.3.89.

24. בג"צ 4170/91, עמרים גולדבלום ואח' נגד אלוף פיקוד המרכז ואח', מכתב של שלום עכשיו לתא"ל יעקב אור, המפקד הצבאי של הגדה מ-31 בספטמבר 1991.



הפגנת שלום עכשיו בבית-סאחור מארס 1989. צילום: תו אור

את בית המשפט העליון שקבע כי "במדינת חוק אין כל שיקול ביטחוני, מדיני, אידאולוגי או אחר יכול להצדיק הפרת חוק מצד השלטונות. ובמדינת חוק אין רשות שלטונית רשאית לשלול מאת אדם זכות מזכויותיו החוקיות אלא אם כן הוסמכה לכך בחוק בלשון מפורשת".<sup>24</sup> עתירת שלום עכשיו בוטלה אחרי שנציגת המדינה הודיעה כי צה"ל לא אישר את קיום האירוע שיזמו המתנחלים, וכי הוא ימנע מכל גורם שהוא לקיים סיורים ועצרת בעיר חברון וכי תונהג מדיניות שיויונית כלפי הכול.

ב-3 במאי 1990 הכניסו המתנחלים ספר תורה לקבר יוסף שבשכם בטקס רב משתתפים, שכלל אנשי דת ופוליטיקה רבים. כדי לאפשר את הטקס הטיל הצבא עוצר על 120 אלף תושבי שכם ומחנות הפליטים שבאיזור. תנועת שלום עכשיו ביקשה לקיים במקום משמרת מחאה, אך צה"ל סירב לאשר את הבקשה

קבלת רישיון מהמפקד הצבאי רק לפעילות המוגדרת כ"אסיפה" או "תהלוכה" אך לא לפעולות כגון "סיוור", "טקס" או "משמרת מחאה", אף אם יש בהם משום הצהרה פוליטית או מדינית, במישרין או בעקיפין. לצורך אירועים אלה, נאמר בעתירה, אין צורך להצטייד באישור מוקדם והטלת איסור על קיום משמרת מחאה מהווה חריגה מהסמכות של צה"ל. עוד נטען כי גם הסמכות לסגור את השטח בצו צבאי לא נועדה לעקוף דרישות חוקיות אחרות. "משמעות הדבר היא, כי אם ההוראה למנוע את הסיוור היא בלתי-חוקית, בין מחוסר סמכות ובין מחמת הפלייה פסולה או פגיעה בחופש הביטוי, לא יכשיר השימוש בסמכות לסגור את השטח את ההוראה למנוע את הפעילות. קיימת סמכות לסגור את השטח רק כאשר קיימות סיבות ביטחוניות כבדות משקל, וכאשר ברור כי סגירת השטח הינה הכרחית כדי להתגבר על הסכנת הביטחוניות".<sup>25</sup> בהקשר זה ציטטו העותרים

25. בני צ 4170/91, שם.

26. צוטט מבני צ 320/80, קוואסמה ואח' נגד שר הביטחון פ"ד לה (3) 113 בעמ' 127.

והתנועה פנתה בעתירה לבג"צ. באמצעות האגודה לזכויות האזרח טענה שלום עכשיו כי מדובר בפגיעה קשה בחופש הביטוי ובזכות להפגין, בייחוד משום שמדובר בפעולת מחאה נגד קיום אירוע פוליטי בנושא השנוי במחלוקת ציבורית, וכי האיסור לקיים משמרת מחאה הינו בגדר אפלייה אסורה. בסופו של דבר הגיעו הצדדים לפשרה שאיפשרה ל-20 פעילי שלום עכשיו לקיים משמרת מחאה ללא נואמים, סמוך לקבר יוסף, ומספר המשתתפים בטקס הכנסת ספר התורה הוגבל ל-100 לכל היותר. בדיון בבג"צ ביטלו השופטים דב לוין ושאל אלוני את טענות צה"ל שנימק את סגירת האיזור בפני מפגיני שלום עכשיו, בהסבירו כי הם יכולים למחות גם באתר אחר והדגישו את עקרון התגובה הבו-זמנית: "לא יתכן כי אלו יהיו בשכם, ואלה יפגינו באילת".<sup>27</sup>

במאי 1989 נעצרו 27 ישראלים לתקופה של חמישה ימים אחרי שנכנסו לקלקיליה, כדי למחות על הכוונה להרוס את ביתו של תושב העיר. צה"ל טען כי הישראלים עברו על החוק בכך שנכנסו לאיזור שהוכרז כשטח צבאי סגור. בבית-המשפט טען סניגורם עו"ד אביגדור פלדמן, כי מדובר בקבוצת אנשים שהגיעה כדי לממש זכות שבמדינה דמוקרטית ניתנת לכל אזרח.

אין בה סכנה לציבור ואין בה אלימות. העצורים, שנמנו על תנועת "השנה ה-21", בילו במעצר תקופה ארוכה מהסך המצטבר של כל ימי הלינה במעצר של המתנחלים עד אותו זמן (בשנה וחצי שקדמו לאירוע זה ירו המתנחלים למוות ב-19 פלסטינים). מעצרו של אנשי הקבוצה התאפשר על סמך הסמכות השרירותית הניתנת למפקד צבאי לסגור שטחים בצו צבאי. הסגירה היתה סלקטיבית כיוון שלכלי-רכב של מתנחלים הותר לעבור דרך האיזור הסגור בחופשיות. סיומה של הפרשה – אנשי הקבוצה שוחררו מבלי שיועמדו לדין אחרי שסניגורם הוכיח כי הצו שסגר את השטח לא נחתם על-ידי מפקד האיזור, כמתחייב על-פי התקנות.

ב-14.12.91 חסם צה"ל את הדרך לרמאללה בפני עשרות מפגינים ישראלים, השייכים לארגוני השמאל, שהתארגנו כוועד פעולה נגד העוצר ברמאללה. הישראלים ביקשו לקיים ברמאללה "עצרת לזכרם של כל קרבנות האינתיפאדה" במקום בו נורה למוות המתנחל צבי קליין. צה"ל סיכל את קיום העצרת באמצעי הנפוץ: הכרזה על האיזור כשטח צבאי סגור, למרות מחאת הקבוצה, על כי הצבא התיר למתנחלים לקיים עצרת במקום כשבוע קודם לכן.<sup>28</sup>

27. הארץ, 4.5.90.

28. דבר, 15.12.91.

# הפגנות מתנחלים בשטחים

צה"ל כי יפנה כל התנחלות שתוקם ללא אישור וכך אמנם עשה, לעתים תוך הפעלת כוח. כמה מהמתנגדים לפינוי נעצרו לחקירה, אך הם שוחררו באותו יום.

לא פעם נעזר צה"ל ללחצי המתנחלים ומסכים להשאיר נוכחות מצומצמת של מתנחלים במקום שבו אירע פיגוע נגד אזרחים ישראלים או שצה"ל עצמו מורה על הקמת מאחו נח"ל על שטח שהופקע בצו צבאי מידי בעליו והכוונה היא להפכו בעתיד להתיישבות אזרחית.<sup>29</sup>

ככל שגברה תנופת ההתנחלויות, התרבו ההתקפות של פלסטינים על מתנחלים והתגובה התבטאה בהפגנות נגד אלימות של המתנחלים. הפגנות של מתנחלים ביישובים פלסטיניים ולאורך צירי התנועה בשטחים מתקיימות לפרקים מאז תחילת ההתיישבות היהודית בשטחים. חלקן של הפגנות אלה מסתיים באופן אלים. מדי חג פורים מקיימים המתנחלים תהלוכות חג במרכז חברון, הנושאות אופי פוליטי בוטה והגולשות לעתים לתקריות אלימות. ב-21 במרץ 1989 קיימו עשרות מתנחלים מחופשים "עדלאידע" לאורך רחובותיה הראשיים של חברון, שרו ורקדו בחוצות העיר לעיני מאות פלסטינים, נשאו שלד חבוש כאפיה על חבל תלייה והציתו דגלים פלסטיניים. צה"ל התערב רק בכניסה למערת המכפלה, כדי להגן על פלסטינים שהגיעו למקום כדי להתפלל והותקפו בידי המתנחלים.<sup>30</sup>

במהלך החודשים דצמבר 1991-ינואר 1992 הפגינו המתנחלים בעשרות מקומות בגדה המערבית, בדרישה מצה"ל ומהממשלה להדביר את האינתיפאדה ולהנהיג מדיניות של גירושם מאסיוויים. ב-28.12.91 נכנסו כ-700 מתנחלים מיישובי מטה בנימין עם מכוניותיהם לתוך שכונת אל-בריד שמצפון ירושלים, הבעירו צמיגים על הכביש, חסמו אותו בחביות, וערכו במקום הפגנה מלווה בשירה ובריקודים. בין

החוק הקיים בשטחים חל גם על הישראלים המתגוררים או נמצאים באיזורים אלה.<sup>29</sup> אך בניגוד למדיניות הנוקשה הנקוטה בדרך כלל כלפי פלסטינים, מגלות הרשויות הישראליות גישה סובלנית למדי כלפי הפגנות של מתנחלים יהודים, המתקיימות ללא אישור או תיאום עם המפקד הצבאי. אסיפות ותהלוכות של מתיישבים יהודים הנושאות אופי פוליטי והחייבות ברישיון המפקד הצבאי, מתקיימות בשטחים בכמה מתכונות: כאירועים פוליטיים כלליים הנועדים לבצר את מעמד ההתיישבות היהודית בשטחים, כהפגנות תגובה נגד פעילות אלימה של תושבים פלסטינים וכתהלוכות בתוך ובסביבת כפרים פלסטיניים המתקיימות במסווה של צעדות בחיק הטבע.

הסוג הראשון של ההפגנות מתקיים כמעט מאז 1967 ותדירותו עלתה אחרי 1973. ההתיישבות הראשונה בחברון התחילה כהפגנה פוליטית של קבוצה קטנה בראשות הרב לוינגר, שהתיישבה במלון פארק בלב חברון. השנים 1974-1975 היו תקופת שיא של הפגנות גוש אמונים בגדה המערבית (ההפגנה הגדולה בסבסטיה ב-1974 הביאה בהמשך להקמת עשרות התנחלויות). גם בחודשים האחרונים מרבים המתנחלים להשתמש בשיטות הפגנה בניסיון להגיע להישגים פוליטיים ובמטרה לחזק את ההתיישבות היהודית בשטחים. ב-17 בינואר השנה ניסו 250 מתנחלים להקים חמש התנחלויות חדשות, בהתאם להחלטת מועצת יש"ע, שבה בתגובה לירי על אוטובוס ישראלי ליד עין סיניא יום קודם לכן ופציעת 7 ישראלים. המתנחלים הציבו קרוואנים בתל רומיידה בחברון, ב"יד יאיר" ליד דולב, וליד נבי סמואל, ליד גינן וליד דיר אל-בלח.<sup>30</sup> מתנחלים שהקימו את חמש הנקודות הסבירו לעיתונאים כי מבצע ההקמה נועד להפעיל לחץ על הממשלה כדי לצאת מתהליך השלום, ולא תגובה רגשית ספונטנית לפיגועי הירי.<sup>31</sup> בתגובה למבצע ההתנחלות הודיע

29. מכתב תשובה של ענף הסברה, דובר צה"ל לשאלת **בצלם**, 2.1.92.

30. יוסי טורפסטיין, נדב שרגאי ואיתן רבין, **הארץ**, 18.1.92.

31. מיכל סלע, **דבר**, 18.1.92.

32. מאחו כזה, "יד יאיר", הוקם ליד דולב.

33. אורי ניר, **הארץ**, 22.3.89.



הפגנת מתנחלים סמוך לצומת תפוח בגדה המערבית דצמבר 1991. צילום: תו אור

חובתו להגן על שלום כל התושבים. כוחות הביטחון לא מנעו מהמתנחלים לקיים במקום משמרת מחאה קבועה, לחלק כרוזים ולצאת לפעולות עונשין, שעה שכל תושבי האיזור הפלסטינים היו נתונים בעוצר.

ב-5.1.92 חסמו מאות מתנחלים חמושים צמתים מרכזיים וכבישים רבים בגדה וברצועת עזה, לדבריהם, במחאה על מצב הביטחון. תושבים מההתנחלויות פסגות ובית-אל החנו את מכוניותיהם לרוחב הכביש והשאירו פתח צר למעבר מכוניות ישראליות ורכב ביטחון בלבד. הם מנעו מתושבים פלסטינים את המעבר לעבודה בירושלים וגם לא צייתו לבקשה של שוטר לפנות את הכביש. לאחר כשעתיים התפנו מרצונם.<sup>34</sup>

תקריות דומות התרחשו במקומות נוספים בשטחים וצה"ל לא פעל בהחלטיות לפניו המפגינים. כרוז שהופץ בפומבי בבית-אל ב-3.1.92 קרא לתושבים

המתנחלים והחיילים שהיו במקום התרחש כמעט עימות אלים, אך קצין צה"ל הרגיע את הרוחות והתיר למתנחלים להשאר במקום, בתנאי שיכבו את הצמיגים הבוטרים על הכביש.<sup>34</sup> במהלך חודש דצמבר 1991 התייצבה מועצת יש"ע (גוף המייצג 142 ישובים יהודיים בשטחים) מאחורי פעולות המחאה של המתנחלים והודיעה כי בקרוב צפויה בשמה סדרה של "פעולות מחאה נמרצות" במסגרתן יתקיימו הפגנות ליד ובתוך כפרים פלסטיניים, לגביהם קיים מידע כי תושביהם מחזיקים בנשק חם.<sup>35</sup>

לאחר שתושב עפרה, צבי קליין, נורה למוות במבואות אל בירה, בראשית דצמבר 1991, הציבו המתנחלים "משמרת זיכרון" בלב העיירה, חילקו כרוזי אזהרה לאוכלוסיה הפלסטינית וניהלו מסעות עונשין פרטיים שהתבטאו בהשחתת רכוש פלסטיני, במיוחד מכוניות חונות וזוגיות של בתים, מבלי שהצבא ימלא את

34. יורם בינור, חדשות, 29.12.91.

35. נדב שרגאי, הארץ, 25.12.91.

36. יורם בינור וסולימאן אל שאפי, חדשות, 6.1.92.

להתרכז, ביום שנקבע, ביציאה מן היישוב, כדי לצאת להפגנות המוניות. "מגמת פנינו לחסום את ציר עטרות גבעת זאב ליד אל גיב. נוכחותנו במקום וחסימת הדרך לפלסטינים מכיוון אל גיב, גבעת זאב, הינה חלק ממערך שלם של חסימות המתבצע בו זמנית בכל רחבי יהודה, שומרון, בנימין, גוש קטיף ומאורגן על-ידי פורום היישובים. החסימות בכל רחבי ישי"ע יתחילו בשעה 5:30. יש להערך לנוכחות בשטח במשך כשעתיים לערך".<sup>37</sup>

דוגמאות מסוג זה, שהתרבו בחודשים האחרונים, מעלות חשש כי הצבא נוהג במידה גוברת של איפה ואיפה כלפי שתי קבוצות האוכלוסין המתגוררות בשטחים. שר הביטחון הקודם, יצחק רבין, אמר בכנסת, בעיצומה של האינתיפאדה, כי "יש הוראות שונות בצה"ל לתגובות על מעשי יהודים ועל מעשי פלסטינים. יש הוראה לעצור יהודים מתפרעים ולהשתמש נגדם בגז מדמיע, אבל אין הוראה להשתמש נגדם בכדורי גומי".<sup>38</sup> למרות ההפגנות הרבות של המתנחלים בחודשים האחרונים וגלישתן להתקפות אלימות על פלסטינים, לא ידוע על מקרה אחד שצה"ל השתמש בגז מדמיע כנגד יהודים מתפרעים (במקרה אחד הופעל גז מדמיע נגד יהודים מארגוני השמאל ופלסטינים, שהפגינו למען שלום סביב חומות ירושלים העתיקה ב-31.12.89).

סוג אחר של הפגנות מתנחלים מתאפיין במתכונת של צעדות, תהלוכות, טיולים או סיורים אלימים בין ובתוך יישובים פלסטיניים. סוג זה של פעילות נתפס בעיני התושבים הפלסטינים כהתגרות גלויה וגורר לעתים קרובות תגובות אלימות מן הצד השני. כתוצאה מכך מתרחשות תקריות, בהן מפעילים המתנחלים את כלי הנשק – שופקו להם על-ידי הצבא למטרות הגנה עצמית – יורים ומשחיתים רכוש. טיולים וצעדות מסוג זה לא נאסרו על-ידי כוחות הביטחון גם בשיא האינתיפאדה, למרות שברור כי נשאו אופי הפגנת-פוליטי מובהק: הוכחת הבעלות והריבונות על הארץ. לעתים מתאמות צעדות שנושאות אופי פוליטי עם הצבא, וחיילים מאבטחים את מסלול הצעדות. צעדות ותהלוכות אחרות נעשות ללא תיאום עם צה"ל. אחת מהן התקיימה בתוך הכפר הפלסטיני כיפא הארת' שבנפת טול-כרם בתאריך

29 במאי 1989. בתקרית זו נהרגה איבתיסאם עבד אל-רחמאן בוזיה, בת 16, כנראה, מיריות של מתנחלים מיצור ומעלה לבונה, ש"טיילו" בתוך הכפר. בראשית משפטם של ארבעה מחברי הקבוצה, שהתקיים בבית המשפט המחוזי בתל-אביב, נחתמה עסקת טיעון שבה בוטלו הסעיפים בדבר הריגה ותקיפה בנסיבות מחמירות ונותרו רק סעיפי אישום קלים בהרבה: ירי באיזור מגורים והיזק לבעלי חיים (במשפט זה היה קושי להוכיח אשמת רצח כי גופת המנוחה לא נמצאה ועדה ראשית חזרה בה מעדותה).

לעתים רחוקות מונע הצבא מהמתנחלים לקיים תהלוכות או אסיפות פוליטיות. מדי שנה, ביום העצמאות, מקיימים המתנחלים בשיתוף עם תומכים המתגוררים בתחומי הקו הירוק ואישים פוליטיים מן הימין, צעדה גדולה באיזור הגדה המערבית. צעדות אלה נושאות אופי פוליטי מפורש וכוללות הנפת דגלים וסיסמאות ונשיאת נאומים. באפריל 1991, לאחר שהתנחלות רבבה הוקמה באישון לילה, החליט אלוף פיקוד המרכז לאסור את קיומה של צעדת יום העצמאות של גוש אמונים, שנועדה לעבור דרך ההתנחלות החדשה. לאחר מסע לחצים כבד התייר האלוף למתנחלים לקיים סיור רגלי במסלול חלופי המקיף את קרני שומרון, "ללא סימני הפגנה". בתגובה לשינוי זה הודיע יהודה חוני, מראשי גוש אמונים: "גם אם הרמטכ"ל יביא את כל צה"ל לשומרון – הוא לא יוכל לעצור אותנו. הרמטכ"ל הזה סיים מבחינתנו את הקריירה שלו..."<sup>39</sup> אמירה זו משקפת היטב את מידת התדהמה של המתנחלים מן הניסיון הבודד להגביל פעולה הפגנתית שלהם בשטחים. למרות שצה"ל קבע שהצעדה תקייה "ללא סימני הפגנה", בפועל הניפו משתתפי סיסמאות, חילקו כרוזים ולבשו חולצות, עליהן נרשם בין השאר: "מולדת. טרנספר: חשיבה אחת קדימה. אנחנו כאן, הם שם – ושלום על ישראל" "שלום ורו קיום לא יהיו לעולם עם המרצחים הקרויים 'פלסטינאים'. הם חייבים ללכת מארצנו אל בעל בריתם סדאם חוסיין".<sup>40</sup> למרות כל זאת לא נמנע צה"ל את קיום הצעדה ואף איבטח את המשתתפים.

במהלך חודש ינואר השנה יישמו המתנחלים סגנון הפגנה חדש, שהתבטא במעקב מתמשך אחר תנועותיו

37. כרוז למתנחלים שחולק בבית-אל ב-31.1.92.

38. דן מרגלית, הארץ, 31.5.89.

39. יזהר באר, הארץ, 19.4.91.

40. עדות ראייה של יזהר באר שנכח במקום. כן בהארץ, 19.4.91.

של שר הביטחון, משה ארנס, והפרעה לתנועותיו. ב-19.1.92 מנעו מאות מתנחלים מהמסוק הצבאי שבו אמור היה שר הביטחון להמצא, לנחות במגרש הכדורגל של קרית-ארבע. שלוש פעמים ניסה המסוק לנחות במגרש, אך תושבי הקריה התרוצצו סביבו, כדי למנוע את הנחיתה. לאחר שהמסוק נחת, לבסוף, התברר למתנחלים ששר הביטחון אינו נמצא בו וכי הוא שוהה באותה שעה בבניין הממשל הצבאי בחברון. צה"ל הכריז על איזור הבניין שטח צבאי סגור, ופינה כ-70 מתנחלים, שניסו למנוע מהשר לחזור למכוניתו. לאחר שהרכב יצא למרכז חברון, יצאה בעקבות שר הביטחון שיירה של מכוניות מתנחלים, שהשמיעו קריאות רמות ונשאו שלטים בהם נאמר

בין השאר: "סר הביטחון" ו"שקט הוא רפשי". בהמשך הדרך אף הציבו המתנחלים חסימה למכונית השר ובהמשכו של אותו היום נצמדו למכוניתו שלושה כלי-רכב של מתנחלים והונפו שלטים בגנות מדיניות הביטחון.<sup>41</sup> **בצלם** רואה בפעולות האלה של המתנחלים דוגמא לצורות מחאה לגיטימיות ומתנגד לשימוש שנעשה נגד המוחים בצו לסגירת שטח. עם זאת, יש לציין כי סגירת השטח בפני המתנחלים הינה תגובה יוצאת מן הכלל המדגישה את חוסר התגובה של שלטונות הביטחון המאפשרים, בדרך כלל, למתנחלים להפיגין ללא הפרעה גם כאשר ההפגנות הן בלתי חוקיות ואלימות.

### דברים שאמר אל"מ משה רוזנברג היועץ המשפטי בגדה המערבית לצוות בצלם בפגישה שקיים איתו בתאריך 5.1.92

למיטב ידיעתי, עד לתקופה האחרונה היו פניות של גורמים יהודיים בלבד, בבקשה לקבל רישיון לקיים אסיפה או תהלוכה. אירועים פנימיים שמתקיימים בתוך היישובים היהודיים, אינם זקוקים לאישור מאיתנו ואנחנו לא מתערבים בכך. אירועים שמתקיימים מחוץ ליישובים היהודיים, לאורך כבישים, למשל, נזקקים לאישור מוקדם. עד לאחרונה לא היו בכלל פניות של גורמים פלסטיניים לקבל רישיון בהתאם לצו 101, אבל בחודשים האחרונים התחיל טפטוף של פניות, אחרי שהבהרנו כי אסיפות פוליטיות חייבות בהיתר. הפניות שמגיעות אלינו באות בעיקר מצד מארחי כינוסים סגורים, כמו מנהלי בתי-ספר או בעלי מועדונים. למיטב ידיעתי, אישרנו כל כינוס סגור, כל עוד לא היו טעמי ביטחון מיוחדים. מדובר כיום בהקשר חיובי ויש לנו אפילו אינטרס לעודד פניות כאלה ולכן יש נטיה לליברליזציה בכל הנוגע להתרת כינוסים במקומות סגורים. כמובן שמתקיימים גם כינוסים ללא היתר ויש הוראה לא להעלים עין ולהקפיד על כך שלא יתקיימו כינוסים ללא רישיון. מטבע הדברים לגבי תהלוכות הנושא פרובלמטי יותר מאשר לגבי אסיפות במקומות סגורים, בגלל שיש פחות שליטה עליהן והן עלולות להתפתח באופן שלילי. לא ידוע לי על פניות שהגיעו אלינו מצד פלסטיניים בבקשה לקבל רישיון לקיים תהלוכה.

41. נדב שרגאי ואיתן רבין, **הארץ**, 20.1.92.

הרשות המבקשת להגביל את חופש הביטוי להראות כי קיימים נימוקים מיוחדים המצדיקים סטיה מעקרון זה.<sup>43</sup> בית המשפט העליון גם קיבל את העקרון כי יש לקיים איזון מתאים בין שני אינטרסים ציבוריים חשובים: חופש הביטוי מצד אחד וביצוע נאות של תפקידי השלטונות מצד אחר.<sup>44</sup>

שליטתה של ישראל בשטחים במשך קרוב לרבע יובל ופעילות הבינוי האזרחית רחבת ההיקף הנעשית בהם על-ידיה, מלמדות כי ישראל פועלת מתוך השקפה שמדובר בכיבוש ארוך טווח. בהתבסס על גישה זו, הבאה לידי ביטוי גם בתחומים אחרים, חייבים השלטונות לקיים איזון רב יותר בין הצרכים הביטחוניים וחופש הביטוי ולנקוט בפתוחות רבה יותר באישור אירועי הפגנה בלתי-אלימים בשטחים. נראה לנו, כי השלטונות נוהגים להתעלם מחובת איזון זו בנטייתם להגביל באורח שיטתי קיום הפגנות, בעיקר במגזר הפלסטיני, אך גם לגבי ישראלים המבקשים להפגין נגד מדיניות הממשלה וההתנחלויות. לצורך זה, לא מסתפק המימשל בהפעלת סמכותו לפי צו 101 בדבר איסור פעולות הסתה ותעמולה, המחייב הוצאת רישיון לקיום "אסיפה" ו"התלכזה", אלא הוא מונע גם פעילות שאינה מחייבת רישוי, כמו קיום "משמרת מחאה", "טקס" או "סירור", בעיקר באמצעות הכרזה על שטחים סגורים. לעומת זאת, מאפשר המימשל פעילות פוליטית פומבית, וקבועה של המתנחלים, שמתקיימת במתכונות שונות, ולעתים אף גולשת לפעילות אלימה כנגד פלסטינים, כפי שאירע, באינטנסיביות רבה, בחודשים דצמבר 1991 וינואר 1992 ברמאללה, אל-בירה והר חברון. מדיניות זו משקפת גישה אי-שוויונית בעליל כלפי מגזרי אוכלוסיה שונים ויוצרת דירוג בלתי מתקבל על הדעת לפיו זכאים המתנחלים לחופש פעולה כמעט בלתי-מוגבל, בתחום זה. ישראלים שמפגינים נגד מדיניות הממשלה וההתנחלויות צריכים לפנות במקרים רבים לעזרת בג"צ כדי לקבל זכויות דומות. מן הפלסטינים נשללת זכות ההפגנה כמעט תמיד.

הזכויות הפוליטיות של הפלסטינים בשטחים ובכלל זה הזכות להפגין, מתקיימות ברמה נמוכה מאוד בהשוואה למקובל בישראל ואצל המתיישבים היהודים בשטחים. מסוף שנות ה-70 לא הותרה פעילות פוליטית גלויה של פלסטינים בשטחים, למעט פעילות של "אגודות הכפרים", להן הותר לקיים בחסות המימשל הצבאי אסיפות ואירועים פוליטיים פומביים. הפגנות פוליטיות בשטחים אינן מותרות כלל לפלסטינים, בעוד שהן מותרות בדרך כלל, ליהודים תושבי השטחים ולישראלים שאינם גרים בשטחים, אך מזדהים עם עמדות המתנחלים. ישראלים אחרים שמבקשים להפגין ולמחות נגד מדיניות הממשלה וההתנחלויות נתקלים בהגבלות, המחייבות אותם, במקרים רבים, לפנות לבג"צ ורק בהתערבותו הם מסוגלים לממש את הזכות הבסיסית להפגין ולמחות בדרך לא אלימה.

רק לעתים, ובאופן לא עקבי, מאפשר צה"ל גם לפלסטינים תושבי השטחים לקיים אסיפות, ולעתים רחוקות יותר תהלוכות, אך גם במקרים אלה, לא משקף הדבר מדיניות עקרונית ארוכת טווח. בתקופות מסוימות לא מנע צה"ל קיום כנסים של ראשי ערים, איגודים מקצועיים ואנשי אוניברסיטאות בשטחים, ובתקופות אחרות מנע כנסים דומים באמצעות צווים לסגירת שטח ואף סגירת אוניברסיטאות ומוסדות אחרים. הפלסטינים עצמם נמנעו באופן מוחלט, עד לחודשים האחרונים מלבקש רישיונות לקיום אסיפות ותהלוכות.

לפי המשפט הבין-לאומי רשאי אמנם מימשל צבאי למנוע חופש ביטוי בשטח כבוש ובכלל זה לאסור על קיום הפגנות, אך על המימשל הצבאי חלה גם חובה להבטיח את הסדר והחיים הציבוריים ולהבטיח "קיום משטר, השומר על זכויות האזרח ודואג לרווחתה המירבית של האוכלוסייה", כפי שקבע בית המשפט העליון.<sup>42</sup> בנוסף לכך הכיר בית המשפט העליון בעקרון חופש הביטוי כערך בר-הגנה גם בשטח מוחזק, וקבע כי על

42. בג"צ 202/82, טביב ואח' נגד שר הביטחון ואח'.

43. בג"צ 4170/91, עמירם גולדבלום ושלום עכשיו נגד אלוף פיקוד המרכז.

44. בג"צ איגוד עיתונאי החוץ בישראל ואח' נגד ממשלת ישראל. האיגוד דרש לאפשר לחבריו לסקר את מבצע פינוי מתיישבי חבל ימית לאחר שצה"ל סגר את השטח בפניהם.



לדעתנו משקפות המגבלות המוטלות על זכות ההפגנה והמחאה בשטחים הפעלה בלתי-שיוויונית של החוק ומוכיחות כי שיקולים פוליטיים משפיעים על מדיניות האכיפה. הדבר מבליט את הפוליטיזציה שחדרה למערכת הצבאית ולעינינו מצטיירת תמונה עגומה לפיה מה שמוותר לצד אחד אסור כמעט לחלוטין על הצד השני.

נראה לנו כי במציאות החדשה שהשתררה בשטחים מעת שהחל תהליך השלום ולנוכח הפגנות עלי הזית, שביטאו תופעה חדשה בהווי הפוליטי-ציבורי של הפלסטינים בשטחים, ניתנה לשלטונות הזדמנות לבסס נורמות חדשות של ביטוי פוליטי בלתי-אליים בקרב מגזר זה, ולתרום בכך לעידוד אווירה חיובית בשטחים, אך אפשרות זאת לא התממשה.

### **עדותו של עאדל אבראהים מוסטפא אבו נעמה, ת.ז. 986541563 תושב יריחו מנהל משרד לשירותי עיתונות "אנצאר" ביריחו, כפי שנמסרה בבלעם**

בתאריך 2.11.91 התקיימה בשכונת אל-כידיווי ביריחו תהלוכת שלום לתמיכה במשלחת הפלסטינית למשא-ומתן במדרד. המשתתפים קראו לשלום באיזור, הניפו ענפי זית וכרזות שנכתב עליהן בין השאר: "כך לשלום" ו"כך להקמת שתי מדינות על אדמת פלסטין". אני וצלם בשם וואליד חיליל חילף הגענו למקום לצורך סיקור עיתונאי. המשתתפים צעדו ברחובות השכונה הני"ל ובסיום התהלוכה התרכזו ברחבה במקום. לאחר ש"התחממתי" וקיבלתי מצב רוח טוב, עליתי על גג אחד הבתים בסביבה והתחלתי לנאום בפני הנוכחים. בנאומי שיבחתי את המפגש בין הצדדים המסוכסכים שעשוי לשים קץ לקונפליקט הישראלי-ערבי. כן אמרתי בנאומי כי האינתיפאדה פנתה עכשיו לדרך חדשה – דרך השלום. בירכתי את חברי המשלחת הפלסטינית לשיחות השלום ולבסוף ניבאתי כי תקום מדינה פלסטינית עצמאית שבירתה ירושלים המזרחית, לצד מדינת ישראל. צלם הווידאו שהיה איתי צילם אותי נואם את הדברים הללו. אחר-כך התהלוכה התפזרה בשקט.

למחרת בלילה הגיעו חיילים ואנשי שב"כ לביתו של הצלם, ערכו חיפוש בתוך הבית, החרמו את קלטת הווידאו עם צילומי התהלוכה ועצרו את הצלם. לאחר חמישה ימי מעצר ואחרי ששילם 500 ש"ח ערבות, שוחרר הצלם. למחרת מעצרו, בשעה 21:00 הגיעו לביתי חיילים וזימנו אותי למשרדו של איש שב"כ במימשל. למחרת התייצבתי בפני איש השב"כ, אשר הציג בפני מספר האשמות, ביניהן: הסתה להפרת הסדר הציבורי, צילום ללא אישור, השתייכות לחזית הקומוניסטית ופעילות בתוכה וארגון תהלוכה אסורה. הכחשתי בפניו את הכול, פרט לכך שהשתתפתי בהפגנת השלום. לאחר הפגישה שוחררתי אך נאסר עלי לעזוב את העיר.

ב-19.12.91 הלכתי למשרדי המינהל האזרחי במטרה להחליף את תעודת הזהות הירוקה שהיתה ברשותי מזה 10 חודשים. איש שב"כ שעבר במקום והבחין בי זימן אותי למשרדו למחרת. כשהגעתי אליו למחרת הוא היפנה אותי לחוקר מטטרה שאינני זוכר את שמו, אשר פתח תיק והתחיל לייחס לי האשמות, ביניהן הסתה להפגנה ושימוש במגביר קול. הוא טען שקלטת הווידאו תשמש ראיה נגדי ואז עניתי כי בקלטת אין שום דבר מהדברים שתיאר. סיפרתי לו שוב מה קרה באמת והוא רשם את עדותי. אחר-כך הודיע לי שאני עצור עד שיגיע מישוהו לשחררני בערבות. הזעקתי מישוהו מחברי שיחתום על ערבות. לפני שהשתחררתי אמר לי החוקר כי משפטי צפוי להתקיים בבית המשפט הצבאי ברמאללה.

הערה: תיק החקירה של עאדל אבו נעמה בתחנת משטרת יריחו: 563/91.

# בְּצֵלֶם

## הרוגי האינתיפאדה

בתקופה זו נהרגו בשטחים 14 אנשי כוחות הביטחון, 18 אזרחים ישראלים, מהם 3 פעוטות, ו-2 תיירות מידי תושבים פלסטינים.

לפי סוכנות אסושייטד פרס נהרגו בשטחים מתחילת האינתיפאדה 478 פלסטינים שנחשדו בשיתוף פעולה עם השלטונות הישראליים.

**בתוך תחומי הקו הירוק** נהרגו בתקופה זו, על-פי דובר צה"ל 33 אזרחים ישראלים, 4 תיירות ו-10 אנשי כוחות הביטחון מידי פלסטינים תושבי השטחים. לפחות 17 פלסטינים מהשטחים נהרגו מידי אזרחים ישראלים ו-1 נהרג מידי שוטר.

מתחילת האינתיפאדה ועד לסוף חודש דצמבר 1991, נהרגו בשטחים 810 תושבים פלסטינים מידי כוחות הביטחון. מהם:

- ▲ מאש חיה (כולל כדורי פלסטיק ו"גומי") – 783
- ▲ פגיעות שאינן מאש חיה (מכות, כוויות, וכו') – 27
- ▲ ילדים: 172, מהם עד גיל 12 – 47
- בגילאים 13-16 – 125

לפחות 86 בני-אדם נוספים נפטרו זמן קצר לאחר חשיפה לגז מדמיע, מהם כ-30 תינוקות. קשה מבחינה רפואית להצביע על חשיפה לגז מדמיע כגורם ישיר ויחיד למוות.

42 פלסטינים נוספים נהרגו, ככל הנראה, מידי אזרחים ישראלים ו-13 נהרגו מידי משתפי פעולה.

דף מידע זה נמסר לדובר צה"ל לתגובה. צה"ל בחר שלא להגיב מעבר לאמור במכתבו של סא"ל רמי קידר, ראש ענף הסברה ביחידת דובר צה"ל **בצלם**, כפי שמצוטט בעמוד 5 לעיל.



